

[เ ฉ ร โ ง จ า ก ป ก]

พุทธพล มงคลวรารณ

อาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ปัตตานีและยะลาในรายงาน “ลับ” หลังญี่ปุ่นยกพลขึ้นบก

ก่อนถึงวันที่ 8 ธันวาคม 2484 อันเป็นวันเปิดฉากสงครามมหาเอเชียบูรพานั้น จะต้องเข้าใจก่อนว่า ญี่ปุ่นได้แผ่ขยายอำนาจตั้งแต่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยผนวกไต้หวัน (พ.ศ. 2438 หรือ ค.ศ. 1895) และเกาหลี (เข้าอารักขาปี 2448/1905 ผนวกรวมเมื่อปี 2453/1910) เข้ายุทธินาแมนจูเรียและสถาปนารัฐบริวารแมนจูกุว (ปี 2474/1931) ไหล่มาจนถึงสงครามจีน-ญี่ปุ่นครั้งที่สอง ที่เริ่มตั้งแต่กรณีลุ่กัวเจียว-สะพานมาโคโปโล ปี 2480/1937 เรื่อยมาจนถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง

ในขณะที่สงครามโลกครั้งที่สองเริ่มขึ้นก่อนในยุโรป เมื่อเยอรมนีเข้าโจมตีโปแลนด์ ในปี 2482/1939 และยึดครองทั่วยุโรปได้อย่างรวดเร็ว เว้นแต่อังกฤษกับสหภาพโซเวียต แต่ทั้งสองก็ต้องเสียหายอย่างหนักจากการโจมตีทางอากาศ (กรณีอังกฤษ) และการต้านทาน (โดยเฉพาะกรณีการต้านทานที่สตาลินกราด ของสหภาพโซเวียต)

การโจมตีของญี่ปุ่นจึงไม่ใช่เรื่องน่าประหลาดใจแต่อย่างใด ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นั้นอยู่ในภาวะเตรียมเข้าสู่สงคราม โดยเฉพาะเมื่อมหาสงครามได้อุบัติขึ้นในทวีปยุโรป รัฐบาลอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความหวังเกรงว่าญี่ปุ่นจะเข้าโจมตี จึงมีการเตรียมพร้อมรับภัยคุกคามจากญี่ปุ่น เช่น ในหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกเฉียงใต้ของเนเธอร์แลนด์

กองทัพดัตช์แห่งอินดีสมีการซ้อมรบและในเมืองใหญ่ต่าง ๆ ก็มีการซ้อมหลบภัยทางอากาศ หรืออังกฤษที่ปกครองมลายูก็นำเรือรบหลวงพรินซ์ออฟเวลล์และรีพัลส์ มาประจำการปกป้องรักษาสิงคโปร์ อันเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญที่สุดในเส้นทางการเดินเรือตะวันออก - ตะวันตก

สำหรับไทย (ที่เพิ่งเปลี่ยนชื่อจากสยาม เมื่อปี 2482) ที่มีแนวโน้มเอียงไปทางอักษะมาตั้งแต่ก่อนสงคราม ทั้งทางด้านอุดมการณ์ทางการเมือง แนวคิดเรื่องชาตินิยม - เชื้อชาตินิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่หลวงพิบูลสงคราม - หลวงวิจิตรวาทการ ดูจะเลื่อมใสไปทางเยอรมนี (หลวงวิจิตรฯ เคยกล่าวว่า “จีนยิ่งกว่ายิว”) และญี่ปุ่นเป็นพิเศษ

เมื่อสงครามได้อุบัติขึ้นในยุโรป รัฐบาลหลวงพิบูลฯ

กระทรวงกลาโหม

๓๐ ธันวาคม ๒๕๔๔

ขอประทานกราบเรียน พลเอก นายกรัฐมนตรี

ตามที่ไปรษณีย์จากกระทรวงการต่างประเทศขึ้นคและหนึ่ง เพื่อดำเนินการ
ส่วนเขียนเขียนข่าวราชการและประกาศกรากไทยมาถูกเงินกัน กรมและกรมการ
ไทยขึ้นกิจการตามมีผู้แล้ว ปรากฏตามรายงานเสนอกิจการดังต่อไปนี้ -

พ.ร.บ. ๒๖
๑๓๓๗/๒๕๖
11๕๓๖/๒๕๖
๑๖๖๖๖๖๖
๑๖๖๖๖๖๖
๑๖๖๖๖๖๖
๑๖๖๖๖๖๖
๑๖๖๖๖๖๖
๑๖๖๖๖๖๖
๑๖๖๖๖๖๖
๑๖๖๖๖๖๖

- ก) ระเบียบการเส้นทางและการปฏิบัติงานประจำวัน
 - ข) เหตุการณ์และภาวะการของจังหวัดต่าง ๆ
 - ค) ระเบียบเส้นทางและการปฏิบัติงานประจำวัน
- วันที่ ๑๕ ธ.ค.๕๔ เวลา ๑๖.๐๐ น. กรมพระเทพราชเสนาบดีกรมการรวม
๑๕ นาย เจ้าหมื่นที่กรมมหาดไทย ๒ นาย กรมประชาสงคราม ๒ นาย กรมโยธาธิการ
๑ นาย โคนอกเดินทางจากยานสถานีหัวลำโพง โดยขบวนรถพิเศษ ซึ่งมีรถพยาบาลร่วมไป
ด้วย ปรากฏตามวันเวลาเส้นทางและการปฏิบัติงานดังนี้
- วันที่ ๑๖ ธ.ค.๕๔ เวลา ๕.๐๐ น. ขบวนรถพิเศษถึงสถานีประจวบคีรีขันธ์
เวลา ๙.๐๐ น. ไปเยี่ยมกองทหารผู้ไม่ ๓ ค่ายชั่วคราวที่โรงเรียนเทศบาล ๑ เวลา
๑๐.๐๐ น. เดินทางไปเยี่ยมและตรวจสถานที่ในกองบินน้อยที่ ๕ เวลา ๑๑.๐๐ น. ตรวจ
สถานีตำรวจจังหวัดและดูสถานที่ที่ไต่ถามการต่อสู้ระหว่างกองกำลังรบและทหารผู้ไม่ แล้ว
ข้ามลำน้ำจรูญบุรีด้วยวิธีที่ในการต่อสู้ เวลา ๑๑.๐๐ น. ประชุมคณะกรรมการจังหวัด หัวหน้า
ส่วนราชการ นายอำเภอเมือง และนายกเทศมนตรี ซึ่งแจ้งนโยบายของรัฐบาลในการรวม
กันย้ายผู้ไม่ และชี้แจงข้อปฏิบัติงานของกระทรวงมหาดไทยต่าง ๆ และโดยขอให้
พ.อ.พระธรรมรงค์ ยืนศิริกรมมหาดไทย ไปประชุมชี้แจงนโยบายของรัฐบาลแก่บรรดา
ข้าราชการทุก ๆ แขนงกิ่งแห่งศรีลังกา เวลา ๑๔.๐๐ น. ออกเยี่ยมเยี่ยมประชาชน
ในท้องตลาด แล้วเดินทางไปเยี่ยมประชาชนหมู่บ้านคลองวาฬ ที่อำเภอเมือง
ประจวบคีรีขันธ์ เวลา ๑๕.๐๐ น. ออกเดินทางจากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ถึงสถานี
ชุมพร เวลา ๒๑.๐๐ น.
- วันที่ ๑๗ ธ.ค.๕๔ เวลา ๙.๐๐ น. เยี่ยมกองทหารและให้โอวาทแก่บรรดา
นายทหาร นายสิบ พลทหาร และครอบครัวของทหาร ร.พัน ๑๔ เวลา ๕.๐๐ น. เยี่ยม

▲ ต้นฉบับรายงานของคณะกรรมการฯ

รณรงค์เรียกร่องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสจนนำไปสู่
กรณีพิพาทอินโดจีนกับฝรั่งเศส ปลายปี 2483 - ต้นปี
2484 (1940 - 1941) จนในที่สุดญี่ปุ่นเข้าใกล้เกลี้ย
ไทยกับฝรั่งเศส (รัฐบาลวิซี - รัฐบาลหุ่นของนาซี
ในฝรั่งเศส) ทำอนุสัญญากรุงโตเกียวที่ทำให้ไทย
ได้ดินแดนสี่จังหวัด คือ จังหวัดพระตะบอง เสียมเรียบ
(ซึ่งเปลี่ยนชื่อเป็นจังหวัดพิบูลสงคราม) นครจำปา-
ศักดิ์และล้านช้าง ชนชั้นนำไทย และเช่นเดียวกับ
นักชาตินิยมในเอเชียอย่างสุรกาโนหรือองซาน

นิยมญี่ปุ่น มองว่าเป็นชาติเอเชียที่จะไล่ฝรั่งออกไป
แต่ในทางการเมืองระหว่างประเทศอย่างเป็นทางการ
ในช่วงก่อนสงครามแปซิฟิก ไทยประกาศตัวเป็น
กลาง แม้ว่าในความเป็นจริงไทยเอียงข้างอักษะ
ดังจะเห็นได้จากการดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูต
กับแมนจู๊วและรับรองรัฐบาลจีนที่นานกิง (รัฐบาล
วังจิงเว่ย) ในขณะที่ส่วนใหญ่ของประชาคมโลก
ไม่รับรองแมนจู๊วแต่รับรองรัฐบาลที่จงกิงของ
เจียงไคเช็ค

▲ คณะผู้แทนรัฐบาลได้เดินทางมาถึงจวนข้าหลวง จังหวัดปัตตานี

เกิดอะไรขึ้นเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484?

เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484 นั้นญี่ปุ่นโจมตี Pearl Harbor เกาะกวมและเวด ฟิลิปินส์ ฮังกง บอร์เนียว หมู่เกาะอินเดียนตะวันออก (ปัจจุบันคือ อินโดนีเซีย) ภาคตะวันออกและภาคใต้ของไทย รัฐบาลอินเดียในมลายาของอังกฤษ ญี่ปุ่นเปิดฉากโจมตีฝ่ายสัมพันธมิตรและมหาอำนาจที่ยังไม่กระโจนเข้าสู่สงคราม คือ สหรัฐอเมริกาในแปซิฟิก ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของสงครามมหาเอเชียบูรพาหรือสมรภูมิแปซิฟิกในสงครามโลกครั้งที่สอง

เหตุการณ์การยกพลขึ้นบกของญี่ปุ่นที่ปัตตานีเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์เข้าตีอังกฤษที่สิงคโปร์ ซึ่งถือว่าเป็นป้อมปราการของอังกฤษ ที่คุมจุดยุทธศาสตร์ทางทะเลที่สำคัญที่สุดของภูมิภาคนี้ คือ ช่องแคบมะละกา ในขณะที่ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราชนั้นเป็นเส้นทางผ่านที่จะเข้าไปตีอังกฤษในแดนพม่า

กองทหารญี่ปุ่นที่เข้าไปพิชิตมลายาของอังกฤษมาจากการยกพลขึ้นบกใน 3 จุดคือ ที่สงขลา ปัตตานี และโกตาบารู จากสงขลาจะเคลื่อนกำลังไปผ่านสะเตาะและป่าดงเบขาร์ ทั้งทางถนนและรถไฟ ส่วนที่ปัตตานีจะเคลื่อนพลไปตามถนนสาย Kroh – Pattani ผ่านยะลาและเบตง เข้าที่ Kroh กำลังทหารในส่วนนี้เคลื่อนกำลังรุกเข้าไปตามชายฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรมลายู ส่วนที่โกตาบารู กองทัพญี่ปุ่นเคลื่อนกำลังตามแนวชายฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรมลายู

การรับมือกับทหารญี่ปุ่นของฝ่ายไทยดูราวกับว่าจะเป็นสิ่งที่ฝ่ายไทยไม่คาดฝันมาก่อน เพราะแทบจะไม่มีเตรียมการหรือแผนปฏิบัติการเพื่อรับมือในสถานการณ์

ดังกล่าว แต่สำหรับอังกฤษแล้วภัยคุกคามจากญี่ปุ่นเป็นสิ่งที่รัฐบาลอังกฤษตระหนักมาตลอด แผนปฏิบัติการทางการทหารของอังกฤษที่ขนานนามตามฉายาของผู้ดำริ คือ operation Matador มาจากความคิดของนายพลตรี วิลเลียม ดอบบี ที่ประจำกองบัญชาการมลายาระหว่างปี 2478/1935 – 2482/1939 เขาเห็นว่าในฤดูมรสุม ถ้ากำลังข้าศึกจะยกพลมาโจมตีจะต้องมาขึ้นฝั่งที่สงขลา ปัตตานี และโกตาบารู ดังนั้นในการป้องกันมลายา ถ้าข้าศึกยกพลขึ้นบกที่จุดดังกล่าวจะต้องมีกำลังทหารจำนวนมากซึ่งบุกเข้าไปในสงขลาและปัตตานีก่อนเพื่อสกัดกั้นการยกพลขึ้นบกของญี่ปุ่น แผนการนี้ส่งไปให้ลอนดอนอนุมัติในกลางปี 2484/1941 แต่ไม่ได้รับการจัดสรรกำลังพลและทรัพยากรตามที่ต้องการ จนเมื่อเค้านางว่าญี่ปุ่นจะโจมตีชัดขึ้นเมื่อต้นเดือนธันวาคม 2484/1941 แผนการนี้จึงได้รับการอนุมัติแต่ปรับให้ใช้กำลังและทรัพยากรเท่าที่มีอยู่และให้อำนาจตัดสินใจในการเข้าชิงโจมตีก่อนไม่ว่าไทยจะร่วมมือกับญี่ปุ่นหรือไม่ก็ตาม ดังนั้นเมื่อญี่ปุ่นเข้าโจมตีไทยในจุดดังกล่าว

▲ บรรดาข้าราชการได้มารายงานตัวต่อคณะผู้แทน

จริงๆ ปฏิบัติการ operation Krohcol หรือปฏิบัติการสันเขาจึงเกิดขึ้น

ที่มาของชื่อปฏิบัติการดังกล่าว คือ เส้นทาง Kroh – Pattani อังกฤษในมลายูนำกำลังกรมทหารปัญจาบ แห่งกองทัพอินเดียนเข้าสกัดกำลังญี่ปุ่นตามเส้นทางดังกล่าว และรอกำลัง กรมทหารปัญจาบอีกกรมตามมาสนับสนุน แต่ปฏิบัติการดังกล่าวถูกต่อต้านจากกำลังตำรวจและพลเรือนไทยที่เบตง ทำให้กว่าจะเข้ายึดเบตงได้ก็บ่ายวันที่ 9 ธันวาคม รุ่งเช้าของวันถัดมาก็เคลื่อนออกจากเบตงเพื่อยึดสันเขาที่ต้นน้ำแม่น้ำปัตตานี แต่ ณ จุดนี้ กองกำลังของอังกฤษถูกโจมตีจากกองทัพญี่ปุ่น จนถึงวันที่ 11 ก็ต้องล่าถอยกลับไป

ในการต้านทานอังกฤษ กำลังของตำรวจไทยผสมกับนักโทษที่ปล่อยออกมาจากคุก ได้รับการสนับสนุนจากญี่ปุ่นกดดันอังกฤษให้ต้องถอย ส่วนในเมืองเบตง ตั้งแต่วันที่ 8 ได้สั่งอพยพคนไทยออกหมดเหลือแต่พ่อค้าจีนและอินเดีย เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม เมื่อกำลังไทยและญี่ปุ่นกลับเข้ามาก็ถูกล้างแค้น

เพราะในวันที่อังกฤษเข้ามา พวกนี้ชักธงยูเนียนแจ็ค และธงสาธารณรัฐจีน เรื่องราวการสู้รบกับกองทหารอังกฤษที่เบตงนี้มีการกล่าวถึงในรายงานที่จะนำเสนอนี้เช่นกัน

ข้อมูลใหม่ : หลักฐานชั้นต้น ?

แต่เดิมข้อมูลหลักฐานที่เกี่ยวกับปัตตานีในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองที่ดีที่สุดคือ ข้อเขียนของประมุข อุทัยพันธุ์ เรื่อง “ญี่ปุ่นบุกปัตตานี เท่าที่ผมรู้เห็น” ที่ตีพิมพ์ในวารสารรัฐสมิแล ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 และ 3 เมื่อปี 2532 และมีภาคผนวกอีก 2 ตอนในรัฐสมิแล ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 และ 2 เมื่อปี 2536 บทความของประมุขเป็นบันทึกความทรงจำในเหตุการณ์วันที่ 8 ธันวาคมและเหตุการณ์ต่างๆ หลังจากนั้นที่ตัวเขาได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพบเห็น

ข้อเขียนดังกล่าวเป็นข้อมูลที่ล้ำค่ามากในทางประวัติศาสตร์ ทำให้เห็นชีวิตของผู้คน รายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ พร้อมข้อสังเกตของผู้เขียน ซึ่งทำให้เราเห็นภาพชีวิตและบ้านเมืองในช่วงเวลาวิกฤตในขณะนั้น แต่นอกจากข้อเขียนของประมุขแล้ว เท่าที่ทราบยังไม่มียุทธมูลหลักฐานอื่นๆ ที่ฉายให้เห็นภาพเหตุการณ์ญี่ปุ่นบุกปัตตานีอีก อาจมีเพียงคำบอกเล่าของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ที่นับวันก็ค่อยๆ สูญหายไปและรอวันที่จะมีผู้จดบันทึกเรื่องราวให้คนรุ่นหลังได้อ่านกัน

จากการค้นคว้าเรื่องหะยีสุหลงและการเคลื่อนไหวในปาตานีในช่วง หลังสงครามโลกครั้งที่สองในหอดจดหมายเหตุแห่งชาติ ทำให้ผมได้พบกับเอกสารชุดหนึ่งโดยบังเอิญและเห็นว่ามีที่น่าสนใจที่น่าหยิบยกมานำเสนอ คือ รายงานเกี่ยวกับสถานการณ์ในจังหวัดภาคใต้หลังเหตุการณ์ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบก รายงานฉบับนี้จัดทำโดยคณะกรรมการผู้แทนรัฐบาลที่รัฐบาลได้ตั้งเพื่อเป็นผู้แทนของรัฐบาลในการออกสำรวจตรวจสอบความเป็นอยู่ของประชาชนในจังหวัด

▲ คณะผู้แทนได้เดินทางไปดูสภาพของตลาด

ต่างๆ ในภาคใต้ (ซึ่งเรียกในทางราชการขณะนั้นว่า ภาค 5) ภายหลังจากการยกพลขึ้นบกของญี่ปุ่น โดยมี นายพลตรี หลวงสวัสดิ์ดิธรรงค์ ปลัดกระทรวงกลาโหม เป็นประธานกรรมการ และผู้แทนจากทุกกระทรวง เป็นกรรมการรวม 14 นาย อันได้แก่ หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ (เกษตรราชการ) นายเจือศรียาภัย (เกษตรราชการ) นายพงศ์ พิณฑุโยธิน (เกษตรราชการ) ขุนอาหารธนกิจ (การคลัง) นายสง่าศรีเพ็ญ (การคลัง) หลวงสวัสดิ์ดิธรรงค์ (การต่างประเทศ) หม่อมเจ้า รุจยากร อาภากร (การเศรษฐกิจ) หลวงพิบูลย์โลหการ (การเศรษฐกิจ) นายกำทรเทพหัสดิน (คมนาคม) นายบุญธรรม มหาวสุ (คมนาคม) นายพันเอก พระรามณรงค์ (มหาดไทย) พระเชษฐไวยุทธการ (มหาดไทย) พระยาภัทรนาวิกธรรมจรรย์ (ยุติธรรม) และขุนพจนนกิจประสาน (ศึกษาธิการ)

คณะกรรมการฯ ได้เดินทางออกจากกรุงเทพฯ โดยรถไฟขบวนพิเศษ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2484 หรือหนึ่ง สัปดาห์หลังเหตุการณ์ โดยได้แวะตรวจเยี่ยมจังหวัดต่างๆ ที่ถูกกองทัพญี่ปุ่นโจมตี ตั้งแต่ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี พัทลุง

▲ คณะผู้แทนเยี่ยมเยียนราษฎรในตลาด

สงขลา ปัตตานี ยะลา และนครศรีธรรมราช เสร็จสิ้นภารกิจกลับถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2484 ซึ่งในการนี้ได้มีการจัดทำบันทึกเป็นรายงานนำเสนอ นายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 30 ธันวาคม 2484

ในส่วนที่คณะกรรมการฯ ได้มาเยี่ยมที่ปัตตานี และยะลา จากกระยะการเดินทางระบุว่า คณะกรรมการฯ เดินทางมาถึงปัตตานีเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม โดยเดินทางจากสถานีหาดใหญ่มาถึงสถานีนาประดู่ เวลา 15.30 น. จากนั้นเดินทางโดยรถยนต์ไปเมืองปัตตานี ได้ไปเยี่ยมดูภาวะความเป็นอยู่ของประชาชนในตลาดจังหวัดปัตตานี จนเวลา 19.00 น. จึงกลับมาพักค้างคืนในรถไฟ เข้าวันรุ่งขึ้น 23 ธันวาคม เวลา 8.30 น. เดินทางโดยรถยนต์จากสถานีนาประดู่ ไปเยี่ยมผู้บังคับการหน่วยทหารญี่ปุ่น ซึ่งตั้งอยู่บริเวณ ร. พัน 42 ที่บ้านป้อทอง จากนั้นก็ประชุมนายทหาร นายสิบและพลทหาร ร. พัน 42 เพื่อชี้แจงนโยบายของรัฐบาลในการร่วมมือกับญี่ปุ่นและให้อาวุธให้ปฏิบัติตน "ให้เหมาะสมกับสถานการณ์" เวลา 11.00 น. ประชุมคณะกรรมการจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการ นายอำเภอเมือง นายกเทศมนตรี ที่จวนข้าหลวง

▲ ทางเข้าบริเวณกองทหาร

ประจำจังหวัด เพื่อชี้แจงนโยบายของรัฐบาลและข้อปฏิบัติงาน เวลา 14.00 น. คณะกรรมการออกเยี่ยมเยียนดูสภาพความเป็นอยู่ของพ่อค้าประชาชนในตลาดจังหวัดปัตตานี เวลา 16.00 น. ออกเดินทางจากจังหวัดปัตตานีไปค่านับศพนายพันตรีขุนอิงคยุทธบริหาร ผู้บังคับกองพัน ร. พัน 42 และผู้เสียชีวิตจากการต่อสู้กับทหารญี่ปุ่น แล้วจึงเดินทางกลับไปยังสถานีนาประดู่และค้างคืนในรถไฟ วันที่ 24 ธันวาคม เวลา 7.00 น. ออกจากสถานีนาประดู่ถึงสถานียะลา ใช้เวลา 1 ชั่วโมงแล้วเดินทางด้วยรถยนต์ไปยังศาลากลางจังหวัด เพื่อประชุมคณะกรรมการจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการ นายอำเภอเมืองและนายกเทศมนตรี เพื่อชี้แจงนโยบายของรัฐบาลเหมือนกับ

ทุกจังหวัดที่คณะกรรมการฯ ไปตรวจเยี่ยม จนเวลา 12.00 น. ไปเยี่ยมผู้บังคับหน่วยทหารญี่ปุ่น ซึ่งตั้งอยู่ในตลาดใกล้สถานียะลา แล้วจึงไปเยี่ยมเยียนดูความเป็นอยู่ของราษฎรในตลาด จากนั้นจึงออกเดินทางจากสถานียะลาไปจังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อเวลา 13.00 น.

ในคราวเดียวกันนั้น กรมโฆษณาการได้ส่งเจ้าหน้าที่ติดตามคณะกรรมการฯ ไปยังจังหวัดในภาคใต้ด้วย และได้บันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม สภาพบ้านเมืองหลังเหตุการณ์และการปฏิบัติงานของคณะกรรมการฯ พร้อมทั้งถ่ายภาพตั้งปรกฏแนบท้ายรายงานที่นำเสนอนายกรัฐมนตรีในตัวรายงานของเจ้าหน้าที่กรมโฆษณาการ ไม่ได้ระบุว่าใครเป็นผู้จัดทำหรือร่วมคณะกรรมการผู้แทนรัฐบาล

เดินทางไปด้วย คาดว่าคงมีหนังสือปะหน้านำเสนอ อธิปไตยกรรม แต่ฉบับที่ผมพบที่หอจดหมายเหตุ แห่งชาตินั้นมีเฉพาะตัวรายงานที่นำเสนอต่อ นายกรัฐมนตรีและมีลายเซ็นหลวงวิจิตรวาทการใน หน้าสุดท้าย

ขณะที่บันทึกของประมุขมีจุดเด่นตรงที่ว่าเขา เล่าเรื่องวันที่ 8 ธันวาคมในฐานะผู้อยู่ในเหตุการณ์ แต่ข้อเขียนของเขาเป็นบันทึกความทรงจำที่เขียน รำลึกถึงเหตุการณ์ที่เขาประสบพบเจอเมื่อเกือบ ห้าสิบปีก่อน ซึ่งนักเรียนประวัติศาสตร์ย่อมทราบดีว่า บันทึกความทรงจำอาจจะมีความผิดพลาดคลาดเคลื่อน ในรายละเอียดได้ ต่างจากรายงานทั้งสองฉบับนี้ที่เป็น หลักฐานที่เขียนขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกับเหตุการณ์ ไม่ถึงสองสัปดาห์ ทั้งยังเป็นเอกสารที่มีลักษณะ “ลับ” คือ เขียนขึ้นเพื่อรายงานสภาพการณ์ “ที่เป็นจริง” แก่นายกรัฐมนตรีเพื่อใช้ในการบริหารราชการแผ่นดิน แต่ข้อจำกัดคือ ผู้เขียนไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์ 8 ธันวาคม เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นโจมตีนั้น ล้วนเล่าจากคำบอกเล่าของข้าราชการในท้องที่ทั้งสิ้น มีเพียงส่วนที่เป็นสภาพบ้านเมืองหลังเหตุการณ์และ การดำเนินการต่างๆ ของคณะกรรมการฯ ที่เป็น สิ่งที่ผู้เขียนเอกสารได้เป็นประจักษ์พยาน

ทั้งรายงานของคณะกรรมการผู้แทนรัฐบาลและ รายงานของเจ้าหน้าที่กรมโฆษณาการมีเค้าโครงและ เนื้อหาที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ในรายงานทั้งสอง ฉบับเริ่มจากรายงานระยะการเดินทางและการปฏิบัติ งานของคณะกรรมการฯ จากนั้นจะเป็นส่วนของ การรายงานสภาพการณ์เรียงไปตามจังหวัด โดยแบ่ง เป็นหัวข้อหลักๆ ได้แก่ เหตุการณ์การยกพลขึ้นบก ของญี่ปุ่นและการต้านทานของฝ่ายไทย ความสูญเสีย จากการปะทะ สภาพบ้านเมืองและสถานการณ์ หลังการสู้รบ และการดำเนินการของคณะกรรมการฯ

สำหรับที่ปิดตานีรายงานทั้งสองฉบับนี้ทำให้เรา ทราบเหตุการณ์วันที่ 8 ธันวาคมอย่างพอสังเขปว่า

ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกเมื่อเวลา 4.00 น. ที่รัฐสมิแล เมื่อทางการทราบข่าว ข้าหลวงประจำจังหวัดได้สั่งการ วางแนวต้านทานบริเวณแม่น้ำปัตตานี ทั้งยังแจ้งไป ยังกองทหารที่ ร.พัน 42 ที่บ่อทองให้ส่งกำลังมา ทำการสู้รบ ซึ่งเรื่องราวเกี่ยวกับการต่อสู้ของฝ่ายไทย ในแนวต้านทานที่แม่น้ำปัตตานีบริเวณสะพาน เดชานุชิต ข้อเขียนของประมุขก็ช่วยทำให้เรา เห็นภาพที่ชัดเจนและมีสีสันมากขึ้น

นอกจากนี้ประมุขยังตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการ เสียชีวิตของนายพันตรีขุนอินคฤชบริหารว่า ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับสถานที่น่าจะเป็นเหตุให้เกิด ความสูญเสียขึ้น แต่ในรายงานทั้งสองฉบับนี้ไม่ได้ กล่าวถึงประเด็นนี้แต่อย่างใด ในรายงานของเจ้า หน้าที่กรมโฆษณาการระบุเพียงว่า เมื่อได้รับคำสั่ง “ก็เคลื่อนที่โดยรถยนต์มุ่งตรงไปป้องกันตัวเมืองทันที ส่วนผู้บังคับการก็ได้คุมทหารตามไป แต่กองทหาร ญี่ปุ่นได้เคลื่อนมาตั้งอยู่ที่ถนนขวางระหว่างทางแล้ว เมื่อรถยนต์ทหารไปถึง ทหารญี่ปุ่นก็ยิงทันที ซึ่งทำให้ รถยนต์ทหารเสียหายอยู่ที่นั่นถึง 5 คัน และ การปะทะก็ได้เกิดขึ้นอย่างรุนแรง แต่กองทหารไทย ได้เสียกำลังเพราะลำแนวข้าศึกเข้าไปและผู้ บังคับการถูกอาวุธที่ท่าทะเลหลัง อาคารสาหัส จึงได้ ล่าถอยจนถึงเวลาหยุดรบ” ที่ปิดตานีการสู้รบดำเนิน ไปจนถึงเวลาประมาณ 9.30 น. จึงได้รับโทรเลข จากกระทรวงมหาดไทยให้หยุดยิง

การสู้รบที่ปิดตานีนับว่าหนักหนาสาหัสกว่า จังหวัดอื่นๆ ในภาคใต้ เว้นแต่จะจบพิธีขึ้นธงที่ญี่ปุ่น ยกพลขึ้นบกตั้งแต่เวลา 2.00 น. และมีการต่อสู้กัน จนถึงเที่ยงวันของวันที่ 9 ธันวาคม ซึ่งรวมเป็นเวลา สู้รบราว 33 ชั่วโมง แต่ที่ปิดตานีการสู้รบกินเวลา ราว 5 ชั่วโมง กลับมีจำนวนผู้เสียชีวิตถึง 49 คน ซึ่งเป็นจำนวนผู้เสียชีวิตที่มากที่สุดในจังหวัดภาคใต้ ที่มีการปะทะกับญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม ดังตาราง ต่อไปนี้

	เสียชีวิต					บาดเจ็บ						
	ทหาร	ตำรวจ	ข้าราชการ	ยุวชน	ราษฎร	รวม	ทหาร	ตำรวจ	ข้าราชการ	ยุวชน	ราษฎร	รวม
ประจวบคีรีขันธ์	37	13	1		8	59	25	6				31
ชุมพร	1	3			1	4	2				2	4
สุราษฎร์ธานี		17	5		20	42		13	8		41	62
สงขลา	8	3	2		10	23						
ปัตตานี	24	6	5	5	9	49	27	5	4	4	12	25
นครศรีธรรมราช	40				5	45	32				10	42

ข้อมูลที่จัดว่าเป็น “เอกสารชั้นต้น” ที่ผู้เขียนรายงานเขียนขึ้นจากประสบการณ์ของตัวเอง คือสภาพบ้านเมืองหลังการสู้รบที่ปัตตานี สถานที่ราชการต่างๆ ถูกยึดครองโดยกองทหารญี่ปุ่น ทั้งศาลากลาง จวนข้าหลวงฯ กองทหารที่บ่อทอง ร้านค้าต่างๆ ในเมืองปิดทำการ การริบทรัพย์สินของราษฎร เช่น รถยนต์และทรัพย์สินจากร้านค้าต่างๆ ถูกบันทึกไว้ในรายงานทั้งสองฉบับ ซึ่งจากบันทึกของประมุขได้เพิ่มเติมในจุดนี้ว่า แท้ที่จริงคงไม่ได้มีเพียงทหารญี่ปุ่นที่เป็นฝ่ายริบเอาทรัพย์สินของมีค่าจากร้านค้าต่างๆ เพียงฝ่ายเดียว แต่คนไทยเองก็ผสมโรงเข้าไปปล้นขโมยทรัพย์สินในช่วงที่มีการสู้รบด้วย นอกจากนี้เรื่องของการคมนาคมติดต่อสื่อสาร ปัญหาความขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค เช่น ข้าวสารก็เป็นสิ่งที่ในรายงานได้กล่าวถึง แต่ก็ดูเหมือนว่ายังไม่เป็นปัญหาที่รุนแรงเท่าไรนัก กับส่วนสุดท้ายของรายงานคือ การกล่าวถึงภารกิจของคณะกรรมการฯ ในการชี้แจงและมอบแนวปฏิบัติแก่ราชการส่วนจังหวัด ที่สำคัญได้แก่การแก้ไขปัญหาเรื่องเงินตราต่างประเทศที่กองทหารญี่ปุ่น ซึ่งรายงานในส่วนของจังหวัดปัตตานีไม่ได้กล่าวในรายละเอียดเพราะได้กล่าวไว้ในส่วนต้นของรายงานไปแล้ว คณะกรรมการฯ ได้มอบแนวทางแก่ที่ประชุมคณะกรรมการจังหวัดไว้เหมือนกันทุกจังหวัด ดังนี้

“ข้อขัดข้องในทางการคลังมีเรื่องทหารญี่ปุ่นนำเงินเยน เงินดอลลาร์และเงินอื่นๆ อีกหลายอย่างมาใช้ ผู้แทนกระทรวงการคลังได้ชี้แจงมิให้คลังรับแลกเงินเหล่านี้จากประชาชน รัฐบาลมีความประสงค์ให้ทหารญี่ปุ่นใช้เงินไทย ปัญหาเรื่องการเงินนี้รัฐบาลได้ตกลงให้กองทหารญี่ปุ่นยืมเงินไทยไปใช้ได้เป็นจำนวนตามสมควรแก่สภาพแห่งหน่วยทหารนั้นๆ และได้ชี้แจงวิธีปฏิบัติการให้ทราบ ว่าผู้ที่ยืมได้ต้องเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของหน่วยทหารนั้น และได้ทำหลักฐานการยืมไว้เป็นสำคัญ แล้วโทรเลขรายงานให้กระทรวงการคลังทราบ เมื่อทางจังหวัดได้จ่ายเงินให้กองทัพญี่ปุ่นยืมไปแล้ว ควรชี้แจงให้ราษฎรทราบเพื่อนำเงินซึ่งได้รับไว้จากทหารญี่ปุ่นแลกเปลี่ยนเป็นเงินไทยจากหน่วยทหารญี่ปุ่น”

เช่นเดียวกับส่วนการประชุมข้าราชการและราษฎรนั้น คณะกรรมการฯ ได้ปราศรัยให้โอวาทแก่ผู้เข้าประชุมสาระสรุปเหมือนกันในทุกจังหวัด เนื้อหาสรุปของโอวาทมีดังนี้

การประชุมข้าราชการและราษฎร เพื่อชาวซึ่งในนโยบายของรัฐบาลและการปฏิบัติตนให้เหมาะสมเป็นพลเมืองดีในภาวะบ้านเมืองอยู่ในความคับขัน เช่น

๑. จงเชื่อฟังคำสั่งของรัฐบาล อย่าเชื่อข่าวอกุศล

▲ ยางพาราซึ่งมีราคา ได้ถูกนำมารองที่ๆ เป็นหลุมเป็นบ่อ เพื่อสะดวกแก่ทางในการใช้รถยนต์ของกองทหารญี่ปุ่น

๒. จงอยู่ในความสงบ อย่าตื่นแต่ัน

๓. จงมีความสามัคคี

๔. จงร่วมมือกับรัฐบาลในการร่วมเป็นพันธมิตรกับประเทศญี่ปุ่นดำเนินการทางทหารในการรุกและป้องกันประเทศ

ผลแห่งการประชุม ข้าราชการและราษฎรต่างมีความเข้าใจและยินดีที่จะสนับสนุนรัฐบาลทุกๆ ทาง ข้างล่างนี้ผมได้คัดรายงานของคณะกรรมการผู้แทนรัฐบาลและรายงานของเจ้าหน้าที่กรมโฆษณาการเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับปัตตานีและยะลา การสะกดเป็นไปตามต้นฉบับ ข้อความมีดังต่อไปนี้

รายงานคณะกรรมการผู้แทนรัฐบาล จากหนังสือกระทรวงกลาโหม นายพันตรี หลวงสวัสดิ์รัตนรงค์ ถึงนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 30 ธันวาคม 2484

๖. จังหวัดปัตตานี

การปะทะ เมื่อวันที่ ๘ ธ.ค. ๘๔ ประมาณ ๐๔.๐๐ น. นายอำเภอเมืองปัตตานีได้รับแจ้งจากชาวประมงว่า ได้เห็นเรือลำเลียงและเรือรบหลายลำกำลังลำเลียงอาหารขึ้นฝั่งที่ตำบลสุระสมิแล นายอำเภอจึงรายงานต่อข้าหลวงประจำจังหวัด จังหวัดได้เรียกประชุม

▲ ราษฎรที่กองทหารญี่ปุ่นต้องการเพื่อนำไปทำสนามบิน

ข้าราชการทุกแผนกออกต้านทานและแจ้งอำเภอต่าง ๆ และจังหวัดยะลา กับ ร. พัน ๔๒ ที่ตำบลบ่อทองทราบ ตัวข้าหลวงประจำจังหวัดกับผู้กำกับการตำรวจได้อำนาจการให้ตำรวจ ยุวชนทหาร ข้าราชการ และประชาชนทำการต้านทานโดยวางแผนต่อต้านทางศาลากลางแนวหนึ่ง ด้านฝั่งแม่น้ำปัตตานีแนวหนึ่ง ตอนหน้าสถานีตำรวจอีกแนวหนึ่ง และขอกำลังราษฎรนำรถยนต์ไปรับกำลังทหาร ร. พัน ๔๒ มาช่วย ระหว่างต่อสู้กันนี้ ทหารญี่ปุ่นส่วนหนึ่งได้ยกไปทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำปัตตานีทางที่ทำการป่าไม้ ยิ่งไปทางฝั่งตลาด จึงต้องส่งกำลังตำรวจ ยุวชน กับพลเรือนเข้าต้านทาน ต่อมาทหารญี่ปุ่นได้ส่งกำลังขึ้นมาทางนาเกลืออีกทางหนึ่ง ได้จัดให้รองผู้กำกับการและปลัดจังหวัดนำกำลังไปต้านทานฝ่ายทหารญี่ปุ่น ใช้ปืนสะโตริกบันด์ ปืนกล ปืนเล็กยาว ยิ่งมาไม่ขาดระยะ ทางจังหวัดได้ต้านทานอยู่อย่างทรหดอดทน ส่วนกำลังทหาร ร. พัน ๔๒ ที่ส่งมานั้น ได้ปะทะกับทหารญี่ปุ่นที่หลัก กม. ๑.๕๐๐ และที่ตำบลบางกะรา อำเภอหนองจิก แนวรบด้านนี้มีกำลังตำรวจหนองจิกสมทบด้วย ได้ต่อสู้กันมาจนเวลา ๐๙.๓๐ น. ได้รับ

▲ พนักงานคลังกำลังสำรวจเงิน ที่จวนข้าหลวง

โทรเลขจากกระทรวงมหาดไทยให้ยุติการสู้รบ ข้าหลวงประจำจังหวัดและผู้กำกับการตำรวจจึงได้ออกไปทำการเจรจากับผู้บังคับบัญชาทหารญี่ปุ่น การต่อสู้จึงสงบ

รวมผลการต่อสู้ของจังหวัดนี้ทุก ๆ หน่วย ที่ทำการต่อสู้ต่างมีผู้นำแต่ละหน่วยเข้มแข็ง การต่อสู้ได้เป็นไปอย่างทรหดอดทน เมื่อยุติการรบแล้วปรากฏว่าทหารญี่ปุ่นได้ออกปากชมว่า การต่อสู้ของจังหวัดนี้เข้มแข็ง แม้แต่เด็กก็ต่อสู้

ความเสียหายในทรัพย์สินสมบัติและชีวิต นายร้อยตำรวจตรีตาย ๑ นาย นายสิบตำรวจ ๑ พลตำรวจ ๔ ยุวชน ๕ ข้าราชการ ๕ ราษฎร ๙ บาดเจ็บสาหัสมีพลตำรวจ ๓ ยุวชน ๓ ข้าราชการ ๔ ราษฎร ๘ บาดเจ็บเล็กน้อย มีนายร้อยตำรวจ ๑ นายสิบ ๑ พลตำรวจ ๑ ราษฎร ๔ นักเรียน ๑

ทหารที่ถึงแก่ความตาย ๒๔ บาดเจ็บ ๒๗ นายพันโท ขุนอิงคยุทธบริหาร ผู้บังคับกองพันทหารราบที่ ๔๒ ถึงแก่กรรม

ความเสียหายในทรัพย์สินต่าง ๆ รู้สึกว่าประชาชนในจังหวัดนี้ได้รับความเสียหายมากอยู่เช่น

รถยนต์ของเอกชนทหารญี่ปุ่นได้ยัดนำเอาไปใช้เสียทั้งหมด คงเหลือไว้ให้จังหวัดและอำเภอใช้เพียง ๓ คันเท่านั้น จะแลเห็นรถยนต์ข่าวดูเสียหายอยู่ข้างทางหลวงเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เป็นเพราะการใช้ของทหารญี่ปุ่นและการรื้อถอนเครื่องประกอบต่างๆ ออกไปโดยใช้ทหารญี่ปุ่น บรรดาทรัพย์สินสมบัติของข้าราชการบางคนถูกทหารญี่ปุ่นทำลายเสียหายและยัดเอาไปใช้เสียเป็นจำนวนมาก ได้ทราบว่ามีบางคนเหลือเพียงกางเกงที่นุ่งและเสื้อที่สวมเพียง ๑ ชุดเท่านั้น

การคมนาคม การขนส่งทางรถไฟ ทางเรือ ไม่มีเลยในขณะนี้ การไปรษณีย์โทรเลขหยุดชะงัก แม้แต่การนำเสนอรายงานมายังท่านนายกรัฐมนตรี ก็จำเป็นต้องใช้วิทยุโทรเลขจาก ร. พัน ๔๒

ความสงบเรียบร้อย ไม่เป็นปกติ สภาพในท้องตลาดเหมือนกับเมืองร้างเนื่องจากประชาชนเกรงกลัวทหารญี่ปุ่นจะทำการค้นและยึดทรัพย์ไปโดยพลการ ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอเมืองที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขตลอดจนบ้านพักข้าราชการหลายบ้าน ได้ถูกทหารญี่ปุ่นเข้ายึดและอยู่อาศัยเต็มไปหมด ส่วนที่ว่าการอำเภอนั้น ทหารญี่ปุ่นยกไปหมดแล้ว ทางจังหวัดต้องการใช้สถานที่ที่มียอมให้ใช้สถานที่ได้ ทั้งนี้ ข้าหลวงประจำจังหวัดได้เคยติดต่อขอร้องแล้ว

ส่วนที่ ร. พัน ๔๒ ทหารญี่ปุ่นก็ได้เข้าไปอยู่เป็นจำนวนเกือบครึ่งสถานที่นั้นๆ และได้ยึดอาวุธยาวของทหารบางส่วนไว้ ซึ่งกระผมได้ไปเจรจาขอคืนต่อผู้บังคับบัญชาทหารญี่ปุ่นที่นั่น เขาได้ตอบว่าจะได้หรือต่อผู้บังคับบัญชาต่อไป เมื่อได้ความประการใดจะได้ตอบให้ทราบภายหลัง [เขียนเพิ่มด้วยลายมือว่า “ได้รับโทรเลขจากรอง ผบ. พันว่า กองทหารญี่ปุ่นได้คืนอาวุธให้แล้ว.”]

ความอึดคัดขาดแคลนเครื่องอุปโภคและบริโภค รู้สึกว่าจะมีการอึดคัดขาดแคลนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง

▲ คณะผู้แทนรัฐบาลค่านับศพผู้ที่เสียชีวิต

▲ ป้ายที่ปักอยู่ในเขตบ้านข้าหลวง ซึ่งมีความหมายไม่ให้ทหารญี่ปุ่นเข้าไปเกี่ยวข้อง

ข่าวบริโกศ

การแก้ไขข้อขัดข้องต่างๆ ในที่ประชุมคณะกรรมการจังหวัด

ปัญหาในเรื่องการคลังในเรื่องการใช้เงินเยน เงินดอลลาร์และเงินต่างๆ นั้น ได้ให้ผู้แทนกระทรวงการคลังชี้แจงตั้งเช่นจังหวัดก่อนๆ ปัญหาในเรื่อง

▲ เอกสารและบัญชีต่างๆ ของร้านค้าได้ถูกคั่นกระจุยกระจาย และเสียหายเป็นอันมาก

▲ เซฟของบริษัทพาณิชย์จังหวัดปัตตานีที่ถูกทหารญี่ปุ่นนำเอาเงินไปและนายเลื่อน ก้อนมณี ถูกทหารญี่ปุ่นแทงบริเวณราวนมเบื้องขวาและถูกฟันที่ศีรษะ

การไปรษณีย์โทรเลข ผู้แทนกรมไปรษณีย์โทรเลขชี้แจงว่า ในขณะที่ยอมไม่ได้รับความสะดวก และอาจจะขัดข้องแต่เพียงชั่วคราว จนต่อเมื่อการลำเลียงทหารญี่ปุ่นได้บรรเทาเบาบางลงแล้ว

ในด้านการตัดคัตข่าวบริโศคนั้น ก็ได้รับโทรเลขมายังกระทรวงมหาดไทยให้ดำเนินการส่งข่าวไปช่วยเหลือตั้งแต่เมื่อได้เดินทางมาถึงสงขลาแล้ว และเจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์ได้ชี้แจงว่า การตัดคัตข่าวนี้ กรมประชาสัมพันธ์ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่มาช่วยเหลือแล้วยังจังหวัดสงขลา หาดใหญ่ อำเภอเทพา ปัตตานี นราธิวาส ยะลา โดยทยอยๆ กันมาแล้ว ทั้งนี้เมื่อกระผมได้เดินทางกลับมาถึงอำเภอหาดใหญ่ ได้พบกับเจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์ได้ควบคุมข่าวมาถึงหาดใหญ่แล้ว และจะได้แจกจ่ายตามท้องที่ที่ตัดคัตต่อไป

ในเรื่องการที่กองทัพญี่ปุ่นได้ใช้ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอเมืองและที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขนั้น กระผมได้เชิญผู้บังคับการหน่วยทหาร

ในที่นั้นมาประชุมหารือตกลงกัน จนข้าหลวงประจำจังหวัด ผู้บังคับหน่วยทหารนั้นได้ยินยอมคืนสถานที่ให้แก่จังหวัด เพื่อใช้ในราชการต่อไปด้วย

อนึ่ง ได้สั่งให้ทางจังหวัดสำรวจจำนวนรถซึ่งกองทัพญี่ปุ่นนำไปใช้นั้นไว้แล้ว

การประชุมข้าราชการและราษฎร เพื่อชาวซึ่งในนโยบายรัฐบาลนั้น ได้ดำเนินการไป และได้ผลเช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้ว

๗. จังหวัดยะลา

การปะทะ จังหวัดนี้ไม่มีการต่อสู้กับกองทัพญี่ปุ่น เพราะก่อนที่กองทัพญี่ปุ่นจะเดินทางมาถึงทางจังหวัดได้รับคำสั่งไม่ให้ทำการต่อสู้แล้ว

ความเสียหายซึ่งทรัพย์สินและชีวิต (นอกจากอำเภอเบตง) ไม่มีความเสียหายในเรื่องชีวิตบุคคล ส่วนความเสียหายในเรื่องทรัพย์สินนั้นมีบ้าง คือ กองทัพญี่ปุ่นได้ยึดเอารถยนต์ของเอกชนและทางราชการไปใช้เสียจนหมด ความเสียหายคล้ายๆ กับที่ปัตตานี

ความสงบเรียบร้อย ปกติดี ทั้งนี้เนื่องด้วยนายกเทศมนตรีเมืองยะลาและคณะกรรมการจังหวัดได้อำนวยความสะดวกให้แก่กองทหารญี่ปุ่น โดยจัดให้มีที่พัก ที่อาศัยให้เพียงพอ

การอึดอัดขาดแคลน จังหวัดนี้มีการอึดอัดตัวบริเวณ

ทางแก้ไขข้อขัดข้องต่างๆ ในที่ประชุมคณะกรรมการจังหวัด ในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาในเรื่องการคลัง ผู้แทนกระทรวงการคลังได้ชี้แจงตั้งเช่นจังหวัดอื่นๆ

การอึดอัดตัวบริเวณนั้น ได้ติดต่อไปยังกระทรวงมหาดไทยแล้ว และในขณะนี้กรมประชาสัมพันธ์ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ออกไปดำเนินการแจกจ่ายอยู่แล้ว

การประชุมข้าราชการและราษฎร เพื่อทราบซึ่งนโยบายของรัฐบาลนั้น ได้ดำเนินการไป และได้ผลเช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้ว

รายงานของเจ้าหน้าที่กรมโฆษณาการ ลงนามโดยหลวงวิจิตรวาทการ ถึงนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 2 มกราคม 2485

๗. จังหวัดปัตตานี

๑. การปะทะระหว่างไทยกับญี่ปุ่น กองทหารที่ยกขึ้นบก ณ จังหวัดนี้ โดยมากเป็นกองทหารราบ และยานยนต์พร้อมด้วยกองบิน กองทหารญี่ปุ่นได้ยกขึ้นบกโดยวิธีเดียวกับจังหวัดอื่นๆ มีจำนวนมากกว่าจังหวัดอื่น เว้นแต่จังหวัดสงขลา เพราะมุ่งจะเดินทางต่อไปยังจังหวัดยะลาโดยรถยนต์ ซึ่งมีระยะทาง ๕๕ กิโลเมตร และเลยต่อไปทางอำเภอเบตง เพื่อเข้าแดนมลายูต่อไป กองทหารได้ยกขึ้นบกที่รูสะมิแล และทางเหนือน้ำอีกแห่งหนึ่ง คือกองหนึ่งได้มุ่งตรงไปยึดโรงทหาร ร.พัน ๔๒ ที่บ่อทอง และอีกกองหนึ่งได้มุ่งเข้ายึดตัวจังหวัด

เมื่อข้าหลวงประจำจังหวัดได้ทราบจึงได้โทรศัพท์ไปถึงกองทหาร เมื่อเวลา ๔.๐๐ น. ว่าญี่ปุ่น

ได้เข้ามาที่ปากอ่าวแล้ว และโทรศัพท์อีกครั้งหนึ่งว่า ญี่ปุ่นได้ยกขึ้นแล้ว ข้าหลวงประจำจังหวัด คือ นายนาวาเอก หลวงสุนาวินวิวัฒน์ได้ให้ตำรวจ ยุวชนและชาวบ้านออกทำการต่อสู้ขัดขวางจับตั้งแต่สะพานข้ามแม่น้ำเป็นต้นตลอดมา ได้ต่อสู้กันสามารถเป็นส่วนหนึ่ง และตรึงไว้ได้จนถึงเวลาหยุดรบ ส่วนทางกองทหาร เมื่อได้รับคำสั่งจากนายพันตรี ชุนอิงคุทะบริหาร ผู้บังคับการแล้ว ก็เคลื่อนที่โดยรถยนต์มุ่งตรงไปป้องกันตัวเมืองทันที ส่วนผู้บังคับการก็ได้คุมทหารตามไป แต่กองทหารญี่ปุ่นได้เคลื่อนมาตั้งอยู่ที่ถนนขวางระหว่างทางแล้ว เมื่อรถยนต์ทหารไปถึง ทหารญี่ปุ่นก็ยิงทันที ซึ่งทำให้รถยนต์ทหารเสียหายอยู่ที่นั่นถึง ๕ คัน และการปะทะก็ได้เกิดขึ้นอย่างรุนแรง แต่กองทหารไทยได้เสียกำลังเพราะลำแนวข้าศึกเข้าไปและผู้บังคับบัญชาถูกอาวุธที่ขาทะเลหลัง อากาศสาหัส จึงได้ล่าถอยจนถึงเวลาหยุดรบ เมื่อเวลา 9.30 น. โดยได้รับโทรเลขจากกระทรวงมหาดไทย

๒. พฤติกรรมในระหว่างรบ ข้าหลวงประจำจังหวัดได้ร่วมมือกับฝ่ายตำรวจเป็นอันดี ทราบว่ายุวชนได้ต่อสู้อย่างแข็งแรง ไม่มีใครหลบหนี เป็นแต่ทราบว่ามีข้าหลวงได้ส่งครอบครัวไปจังหวัดยะลาโดยด่วนเท่านั้น

อนึ่ง การปะทะกันที่จังหวัดนี้ กองทหารได้ใช้เครื่องบินขึ้นช่วยเหลือเป็นจำนวนมาก แต่ไม่ได้ทิ้งระเบิดหรือยิงเลย

มีเรื่องที่ไม่มีในจังหวัดอื่นอยู่เรื่องหนึ่ง ก็คือยุวชนได้ใช้สนับมือเข้าไปทำการแย่งปืนกลจากทหารญี่ปุ่นซึ่งกำลังยิงอยู่กับตำรวจไทย แต่ได้ถูกทหารญี่ปุ่นแทงล้ม (ไม่เข้า) และตายอยู่กับที่เหมือนกัน

๓. ผลเสียหาย ทรัพย์สินสมบัติทางราชการ คือรถยนต์สำหรับราชการทั้งหมด เนื่องด้วยกองทหารญี่ปุ่นได้เข้ายึดสถานที่ราชการไว้ทั้งหมดตลอดจนศาลากลาง ก็เข้าไปอยู่เต็มไปหมด ฉะนั้นเงินทอง

▲ ราษฎรฟังวิทยุที่ใกล้สถานีนาประดู่

สิ่งของก็เสียหายไป ยังไม่ทราบว่ามีจำนวนเท่าไร แต่ได้ทราบว่าถูกงัดและยื้อแย่งไปเหมือนกัน ส่วนสิ่งของประชาชนนั้น ทราบว่ารถยนต์ ๙๓ คัน และทรัพย์สินสมบัติของห้างร้านอีกเป็นจำนวนมาก เช่นทรัพย์สินสมบัติของร้านหลิมเคียนถ่าย และร้านเชาห์ รวมเสียหายกว่า ๖ หมื่นบาท คือข้าหลวงได้บอกให้เปิดร้านและให้ญี่ปุ่นเข้าไปพัก

ในการปะทะกันนี้มีทหาร คือนายพันโท ชุนอิงคฤทบริหารตายที่โรงพยาบาล ๑ ทหารอื่นอีก

๒๓ ตำรวจ ๖ ข้าราชการ ๕ ยุวชน ๕ ราษฎร ๙ บาทเจ็บ คือ ทหาร 27 ตำรวจ 6 ยุวชน 3 ข้าราชการ ๔ ราษฎร ๑๒ นักเรียน ๑ นอกจากนี้ยังมีสาบสูญ ไม่ทราบว่าเป็นตายร้ายดีอีกส่วนหนึ่ง

๔. เหตุการณ์เมื่อหยุดรบแล้ว เมื่อหยุดรบกันแล้ว ก็ได้มีการเจรจากัน แต่จะอย่างไรไม่ปรากฏ กองทหารญี่ปุ่นจึงได้เข้ายึดสถานที่ราชการและอาศัยอยู่เสียทั้งหมด แม้ศาลากลางเมื่อคณะกรรมการไปถึงก็ยังใช้อะไรไม่ได้เลย นอกจากทหารญี่ปุ่นจะ

ยึดเอาสถานที่ราชการแล้ว ยังได้บังคับให้ข้าหลวง
แจ้งแก่เจ้าของสถานที่ต่าง ๆ ตามที่ตนต้องการ
ข้าหลวงก็ทำตามทุกประการ ตลอดถึงกองทหาร
ญี่ปุ่นก็เข้าไปอยู่ครั้งหนึ่ง และปลดอาวุธทหารเสีย
ครั้งหนึ่ง ประชาชนได้อพยพหลบหนีไปมากมาย
ร้านค้าปิดเกือบหมด เกือบเป็นเมืองร้าง เหลือที่เปิด
อยู่แต่ร้านค้าแพบางแห่งเท่านั้น ตลาดปัตตานี
เงียบเหงา ข้าราชการบางคนหรือหลายคนถึงกับ
สิ้นเนื้อประดาตัว ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย นอกจาก
เครื่องนุ่งห่มชุดเดียวที่มีติดตัวอยู่เท่านั้น ทั้งนี้เพราะ
ทหารญี่ปุ่นได้เข้าไปอยู่ที่บ้านและชิงเอาไปเสียหมด
แม้โรงพยาบาล ทหารญี่ปุ่นก็เข้าไปอยู่เช่นเดียวกัน

ข้าหลวงเล่าว่า ทหารญี่ปุ่นเป็นนายท่านทั้งหมด
ไม่ทราบว่ามีใครเป็นนายสูงสุด รถยนต์ของท่านก็ถูก
เอาไป ไก่ในบ้านท่าน ทหารญี่ปุ่นก็มาจับไปกินเสีย
ที่บ้านท่านต้องขอให้ญี่ปุ่นเขียนหนังสือมาติดไว้ว่า
เป็นจวนข้าหลวงจึงพ้นภัย เมื่อท่านข้าหลวงเสียขวัญ
เช่นนี้ราษฎรจึงเสียขวัญหนีไปเกือบหมด เพราะไม่มี
ใครช่วยเขาได้ และทราบว่าเป็นโดยมากไปอยู่ที่อำเภอ
มายอ

ต้นมะพร้าวชาวบ้านถูกตัดลงเป็นอันมาก
เพราะทหารญี่ปุ่นต้องการเอาไปทำท่าเรือลำเลียง
ของ คือที่จังหวัดนี้เป็นที่ตั้งฐานทัพอากาศของญี่ปุ่น
ทั้งที่บ่อทอง และที่ตาแปดเป็นที่ลำเลียงทหารไป
ขึ้นรถไฟที่โคกโพธิ์ และมีทางรถยนต์ไปจังหวัดยะลา
- เบตง - เกตะและปีนัง นอกจากนั้นปรากฏว่า
เมื่อทหารญี่ปุ่นต้องการรับทานมะพร้าว ก็ได้ตัดต้น
ลงมาเสียไม่น้อย รวมมะพร้าวที่เสียไปกว่าพันต้น

ทหารญี่ปุ่นได้ยอมคืนที่ว่าการอำเภอให้เมื่อ
วันที่ ๒๓ แต่ยังไม่ยอมคืนศาลากลางจนกว่าทหาร
ญี่ปุ่นจะยกไปหมดแล้ว การใช้เงินดอลลาร์และเงิน
ต่าง ๆ นั้น ก็มีเช่นเดียวกับที่จังหวัดสงขลา และไม่มี
การรับแลกคืนเหมือนที่อื่น

ทางการทหารญี่ปุ่น ต้องการขยายสนามบินที่

บ่อทอง ห่างจากจังหวัดประมาณ ๑๕ กิโลเมตรให้
กว้างขวาง ได้ให้ข้าหลวงเกณฑ์จ้างคนมาทำวันละ
พันคนถึงสองพันคน

๖. ญี่ปุ่นไปทิ้งระเบิดที่อำเภอระแงะ ไม่มีใคร
เป็นอันตราย เพราะทราบว่าเป็นการกระทำเพื่อขู่
ขวัญเท่านั้น

เหตุการณ์อื่นๆ เช่นการคมนาคมขัดข้องก็มีเช่น
เดียวกับจังหวัดอื่นๆ จังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดที่
เรียกได้ว่าบ้านแตกสาแหรกขาดเป็นรองจากจังหวัด
สงขลา

๘. จังหวัดยะลา

จังหวัดนี้ ไม่มีการปะทะระหว่างญี่ปุ่นกับไทย
เพราะญี่ปุ่นไม่ได้ยกขึ้นที่จังหวัดนี้โดยตรง เป็นแต่
เพียงทางผ่าน ส่วนความเสียหายเมื่อญี่ปุ่นไปถึงนั้น
ก็มีเป็นธรรมดา เช่น ทหารญี่ปุ่นได้ยึดเอารถยนต์
ของราชการและประชาชนไม่น้อยกว่าที่จังหวัด
ปัตตานีไปใช้หมดมีเหลืออยู่ไม่กี่คัน การคมนาคม
ระหว่างอำเภอต่างๆ กับจังหวัดขัดข้องหมด ญี่ปุ่นได้
เข้าอยู่ที่ตลาดลิบ คือที่สถานียะลา เช่นที่โรงแรมสรรพ
ที่ทำการยาง และที่อื่นๆ อีกหลายแห่ง แต่ไม่ต้องปิด
บ้านเรือนเหมือนที่จังหวัดปัตตานี มีร้านเม็งเขียน ๔
คูหา มีทรัพย์สินสมบัติหลายหมื่นได้ถูกทหารญี่ปุ่น
โกรธเคืองด้วยเรื่องซื้อของ โดยพูดไม่รู้เรื่องกันแล้ว
เขามาไปหมด ญี่ปุ่นได้ขนของจากร้านนี้ไปเรื่อย
จนถึงวันที่ ๒๔ ธันวาคม เมื่อคณะกรรมการไปถึงก็ยัง
ขนกันอยู่ทางราชการบ้านเมืองไม่วุ่นวายประการใด

ส่วนการต่อสู้กับกองทหารอังกฤษเมื่อวันที่ ๘
ธันวาคม อำเภอเบตง ทหารอังกฤษมีจำนวนมากกว่า
ตำรวจไทยต้องถอยร่นมาถึงหลักกิโลเมตรที่ ๓๕ จาก
พรหมแดน และต่อสู้ตั้งอยู่ที่นั่นจนทหารญี่ปุ่นยก
ไปถึงและขับไล่อังกฤษไป ฝ่ายอังกฤษเสียหายมาก
คือเสียชีวิต ๔ คนและเสียชีวิตบรรทุกทหาร ๕ คน
พร้อมด้วยชีวิตทหารอีกเป็นจำนวนมาก

เมื่อญี่ปุ่นเข้าไปถึงที่ว่าการอำเภอเบตงแล้ว

ก็เข้าครอบครองเช่นเดียวกับที่จังหวัดปัตตานี
ข้าราชการไทยไม่อาจจะทำงานได้ ความเสียหาย
ด้วยทรัพย์สินสมบัติและชีวิตของตำรวจและข้าราชการ
ตลอดถึงประชาชนชาวไทยนั้น ยังไม่ทราบจำนวน
ที่แน่นอน

ที่จังหวัดนี้ ไม่ได้ไปถึงสมรภูมิ จึงได้ฝากฟิล์ม
ข่าวหลวงไว้ให้ช่วยส่งเจ้าหน้าที่ไปถ่ายภาพเหตุการณ์
เหล่านั้นมาให้ด้วย ซึ่งจะได้ส่งมาภายหลัง.....

ข้อสังเกต

๗. จังหวัดปัตตานี

การที่กองทหารญี่ปุ่นยกขึ้นก็เพราะมีทางเดิน
ไปเขตแดนอังกฤษถึง ๒ ทางและทหารญี่ปุ่นไม่ม
ความเข้าใจอันดีว่าไทยกับญี่ปุ่นได้มีสัญญาร่วมกัน
ข่าวหลวงเองมีขวัญเสีย พนักงานวิทยุที่กองทหาร
ละทิ้งหน้าที่ไปเที่ยวเสียสงขลา ผู้บังคับการทหารตาย
เหล่านี้เป็นต้น จึงไม่สามารถเข้าใจกันได้ และขาด
การติดต่อ

ทหารญี่ปุ่นที่อยู่ ณ จังหวัดปัตตานีนี้ ได้สังเกต
เห็นว่าวางไตเป็นอันมาก เช่นนายทหารที่อาศัยอยู่ใน
กองทหาร ร.พัน ๔๒ ได้ยอมให้ประชาชน กับผู้ติดตาม
ไปพบได้เพียง ๔ คนที่บ้านข่าวหลวง นายร้อยตรีทหาร
ญี่ปุ่นได้หนึ่งไขว่ห่างคุยกับข่าวหลวงและนายพลตรี
หลวงสวัสดิธรรมรงค์ และกระดิกเท้าเช่นผู้มีชัย

๘. จังหวัดยะลา

เป็นที่น่าสังเวชอยู่อย่างหนึ่ง ที่อำเภอเบตงได้
ถูกรุกรานทุกด้าน การพูดกับทหารญี่ปุ่นที่นั่นไม่มี
องค์การอย่างอื่น เช่นที่นครศรีธรรมราช เมื่อจะ
สนทนาปราศรัยกัน ก็ต้องวิงวาทไทยที่พูดอังกฤษได้
ให้พูดกับมลายูด้วยภาษาอังกฤษ แล้วมลายูก็พูด
มลายูกับญี่ปุ่นแล้วแปลเป็นภาษาญี่ปุ่นอีกต่อหนึ่ง

ทหารญี่ปุ่นได้ยื้อแย่งทรัพย์สินสมบัติของร้าน
เม่งเซียน ซึ่งอยู่ในอธิปไตยของไทย แต่ทางจังหวัด
ไม่ได้เจรจาในเรื่องนี้แต่อย่างใด ทั้งๆ ที่เข้าทำการ

อย่างนี้ต่อหน้าเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย

ในขณะที่เกิดเหตุนี้ เจ้าหน้าที่วิทยุที่เรือนจำ
ภาคที่ธารโต ได้ละทิ้งหน้าที่ไปเที่ยวเสียจังหวัดอื่น
จึงติดต่อกันไม่ได้กับที่อื่น

ปัจจัยมบท : ราคาของหนึ่งชีวิตในสงคราม

หลังเหตุการณ์ยกพลขึ้นบกของกองทัพญี่ปุ่น
เกือบ 2 เดือน กระทรวงการคลังมีหนังสือถึงนาย
รัฐมนตรีเพื่อหารือเรื่องการให้ความช่วยเหลือ
ครอบครัวของข้าราชการที่เสียชีวิตจากการสู้รบกับ
ญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม ในหนังสือฉบับดังกล่าว
รายงานนายกรัฐมนตรีดังนี้

เนื่องในการที่ได้เกิดการปะทะกับกองทหาร
ญี่ปุ่นในตอนเช้าวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ปรากฏว่า
มีข้าราชการฝ่ายพลเรือนสังกัดกระทรวงการคลัง
บางนายได้ถูกทหารญี่ปุ่นทำร้ายได้รับบาดเจ็บและ
เสียชีวิต โดยไม่ปรากฏว่ามีข้าราชการดังกล่าวนั้นได้
ทำการต่อสู้ ดังที่กรมบัญชีกลางรายงาน ว่า ม.ร.ว.
ศักดิ์ประเสริฐ สุบรรณ พนักงานดูเงินชั้นตรี ประจำ
แผนกคลังจังหวัดปัตตานี (รับจริง ๗๐ บาท) เริ่มรับ
ราชการตั้งแต่ ๑๒ พ.ค. ๒๔๗๙ ได้ถูกทหารญี่ปุ่นจับมัด
ไปจากที่พักพร้อมกับราษฎรผู้หนึ่งในตอนเช้าวันที่ ๘
ธ.ค. ๒๔๘๔ และใช้อาวุธปืนยิงตายลงในทันที กระทรวง
การคลังพิจารณาแล้วเห็นว่า การปฏิบัติดังกล่าว
เป็นการรุนแรงยิ่งนัก สมควรที่จะรายงานพฤติการณ์
มาเพื่อได้โปรดพิจารณา กล่าวคือ ครอบครัวผู้ตายตั้ง
กรณีเช่นนี้หรือในกรณีที่ได้รับบาดเจ็บถึงทุพพลภาพ
สมควรจะได้รับความช่วยเหลือทดแทนประการใด
บ้าง และถ้าหากจะจ่ายบำนาญพิเศษแก่ครอบครัว
ของผู้ตายหรือผู้ที่ทุพพลภาพ ก็จะต้องปรากฏข้อ
เท็จจริงว่า ข้าราชการผู้นั้นได้ถูกประทุษร้ายเพราะ
เหตุกระทำการตามหน้าที่หรือเป็นผู้ทำหน้าที่ทหาร
สำหรับตัวอย่างที่เรียนมานี้ ปรากฏว่าผู้ถูกประทุษร้าย

ถูกจุดคร่าไปจากห้องที่พักและนำไปยิงเสีย กระทรวงการคลังเห็นว่าบุคคลที่ตกอยู่ในกรณีเช่นนี้สมควรที่ครอบครัวและผู้ที่เกี่ยวข้องจะได้รับค่าตอบแทนตามสมควร จึงขอประทานหารื้อสำหรับเป็นทางปฏิบัติว่าจะสมควรช่วยเหลือประการใด

จากหนังสือหารือของกระทรวงการคลังฉบับดังกล่าว นายกรัฐมนตรีจึงมีบัญชาว่าในการปะทะกันครั้งนี้ หากมีข้าราชการฝ่ายพลเรือนและราษฎรในสังกัดใด เสียชีวิตและบาดเจ็บ ให้สำรวจและรายงานขึ้นมาเพื่อพิจารณาให้บำเหน็จและจ่ายค่าทำขวัญ และ “เมื่อสำรวจเสร็จทุกแห่งแล้ว จะได้แจ้งแก่ฝ่ายผู้ป้อนเพื่อขอค่าทำขวัญ” ทั้งนี้ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ได้มีหนังสือเวียนแจ้งแก่กระทรวงต่างๆ แล้ว และขอให้กระทรวงการคลังสำรวจและทำรายงานเสนอขึ้นมาใหม่ รวมถึงส่งเรื่อง ม.ร.ว. ศักดิ์ประเสริฐ กลับไปเพื่อพิจารณาในคราวเดียวกัน

จากการรายงานของกระทรวงต่างๆ พบว่ามีข้าราชการพลเรือนที่บาดเจ็บเสียชีวิตจากการสู้รบ ได้แก่ นายเชื้อ วรคามิน นายอยู่ เมืองอ้าย พนักงานป่าไม้จัตวา ประจำป่าไม้และยางจังหวัดปัตตานี “ได้ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่อื่นๆ ต่อสู้กับทหารญี่ปุ่นในการต้านทานที่จังหวัดปัตตานีเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ถูกทหารญี่ปุ่นจับและใช้ดาบปลายปืนแทงตามร่างกายจนขาดใจตาย” นายมนต์ ปาลกะวงศ์ เสมียนชั้น ๓ รายวันค่าจ้างวันละ ๑.๐๕ บาท เสมียนหมวดบุตรณะและบำรุงทางปัตตานี “ได้ถูกทหารญี่ปุ่นแทงด้วยมีดปลายปืนถึงแก่กรรม” นายสวาสดี ณ สงขลา ข้าราชการชั้นจัตวาอันดับ ๔ (๓๕ บาท) เสมียนศาลจังหวัดปัตตานี กระทรวงยุติธรรม “ได้ช่วยลำเลียงแจกจ่ายกระสุนปืนให้แก่ทหารไทย ร. พัน ๔๒ ซึ่งตั้งแนวต้านทานทหารญี่ปุ่นอยู่ที่อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี นายสวาสดีได้ถูกกระสุนปืนทหารญี่ปุ่นถึงแก่ความตายในวันเดียวกันนั้น”

นายกรัฐมนตรีมอบให้คณะกรรมการประสานงานทหาร – พลเรือน ที่มีนายพลโทมังกร พรหมโยธี เป็นประธานวางระเบียบในการพิจารณาปูนบำเหน็จความดีความชอบ ซึ่งก็ได้มีการพิจารณาร่วมกับกระทรวงกลาโหมและสำนักงานข้าราชการพลเรือน และนำเรื่องดังกล่าวให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาจนเป็นมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2485 โดยมีหลักการสำคัญคือ ปูนบำเหน็จให้แก่ 1) ข้าราชการและราษฎรเนื่องจากการปะทะและต่อสู้ด้านทันทับข้าศึกเมื่อธันวาคม 2484 และ 2) ข้าราชการพลเรือน “เนื่องจากการโจมตีของข้าศึกหรือจากการกระทำใดๆ ของข้าศึกในระหว่างปฏิบัติหน้าที่ราชการตามปกติ ไม่เกี่ยวกับการต่อสู้ด้านทันทัน” (ปริวรรตเป็นวิธีสะกดแบบปัจจุบัน)

นับเป็นเรื่องตลกร้าย (irony) ที่มีมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับ “การปูนบำเหน็จความชอบแก่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ต้องเสียชีวิตและบาดเจ็บเนื่องในการเข้าศึกมาทำการรุกรานประเทศไทย” วันที่ 15 กรกฎาคม 2485 เกิดขึ้นจากหนังสือกระทรวงการคลังที่หารือเกี่ยวกับการจ่ายเงินทดแทนให้กับครอบครัวของ ม.ร.ว. ศักดิ์ประเสริฐ แต่เมื่อเรื่องของ ม.ร.ว. ศักดิ์ประเสริฐเข้าสู่การพิจารณากลับไม่เข้าเกณฑ์ที่จะได้รับการปูนบำเหน็จ “เพราะมิได้มีการต่อสู้และต้านทานโดยตรง” หาก ม.ร.ว. ศักดิ์ประเสริฐอยู่ที่บ้านพักแล้วทหารญี่ปุ่นบุกเข้าจับมัดและยิงจนเสียชีวิต “มิได้ถูกทำร้ายเพราะกระทำการตามหน้าที่” แต่ทางกระทรวงการคลังในฐานะต้นสังกัด ก็ขอความอนุเคราะห์ให้พิจารณาอย่างอนุโลมว่าเป็น “กรณีเกี่ยวเนื่องกับการปะทะ” เพราะกรณีนี้ดูเป็นเรื่องที่ “ดูเป็นการทารุณมากที่จุดคร่าเขาไปยิงเสียดังนี้”

แต่ทางเลขาธิการคณะรัฐมนตรีไม่เห็นเช่นนั้น แต่เสนอความเห็นต่อนายกรัฐมนตรีว่า ในการที่จะจ่ายเงินทดแทนให้กับครอบครัวของ ม.ร.ว. ศักดิ์ประเสริฐนั้น ให้รัฐบาลดำเนินการแบบเดียวกับกรณี

ที่พ่อค้าญี่ปุ่น 6 คน ถูกตำรวจไทยยิงตายที่ นครศรีธรรมราช ซึ่งทางฝ่ายญี่ปุ่นเรียกร้องค่า ทำขวัญเป็นค่าอุปการะครอบครัว เป็นจำนวนถึง 80,000 บาท ดังนั้นในทางกลับกันเมื่อมีเหตุการณ์ ว่าทางญี่ปุ่นกระทำเช่นนี้กับฝ่ายไทย “ก็เห็นควร ยกเรื่องขึ้นเจรจากับฝ่ายญี่ปุ่นบ้าง ทั้งจะเป็น การกระตุ้นเตือนให้ฝ่ายญี่ปุ่นระงับการก่อการร้าย ต่อไปอีกด้วย” นายกรัฐมนตรีเห็นด้วยกับความเห็น ดังกล่าว จึงสั่งให้ดำเนินการตาม ที่เลขาธิการ คณะรัฐมนตรีเสนอมาคือให้กระทรวงการต่างประเทศ และกองอำนวยการคณะกรรมการผสมไทย-ญี่ปุ่น ดำเนินการเจรจา

การดำเนินการเป็นไปอย่างล่าช้า จากคำสั่งของ นายกรัฐมนตรีเมื่อเดือนสิงหาคม 2485 กว่าที่ กระทรวงต่างประเทศและกระทรวงการคลังจะ พิจารณาจำนวนเงินค่าทำขวัญแล้วเสร็จก็ล่วงมา เดือนมีนาคม 2486 ส่วนทางกระทรวงต่างประเทศ ได้แจ้งให้ญี่ปุ่นทราบเรื่องนี้ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2485 แต่ทางทูตญี่ปุ่นไม่ได้ตอบกลับจนมีหนังสือทวงเมื่อ เดือนพฤศจิกายน 2485 ทางฝ่ายญี่ปุ่นจึงตอบว่า เรื่องนี้ให้ทางทูตทหารพิจารณา และทางทูตทหารได้ส่ง

เรื่องไปให้กองบัญชาการทหารบกที่โซนน (สิงคโปร์) พิจารณา ซึ่งยังไม่ได้รับคำตอบแต่อย่างใด

จำนวนเงินค่าทำขวัญที่ฝ่ายไทยเรียกจากญี่ปุ่น เป็นจำนวนเงิน 26,000 บาท กระทรวงการคลังและ กระทรวงการต่างประเทศคำนวณจากรายได้รายปี ของ ม.ร.ว.ศักดิ์ประเสริฐ 1,920 บาท ในอัตรา ดอกเบี้ยร้อยละ 7.5 ไม่มีหลักฐานชัดเจนว่าเงินจำนวน นี้ หม่อมมถมา สุบรรณ ณอยุธยา มารดาของ ม.ร.ว. ศักดิ์ประเสริฐได้รับหรือไม่ เอกสารในแฟ้มของ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ จบลงด้วยหนังสือของ กระทรวงการต่างประเทศและจดหมายของหม่อม มถมาที่ร้องขอความเห็นใจให้เร่งพิจารณาเพราะ นับตั้งแต่สูญเสียลูกชายซึ่งเป็นเสาหลักของครอบครัว ไป ตนเองซึ่งอยู่ตัวคนเดียวก็อยู่อย่างยากลำบาก

เอกสารฉบับสุดท้ายที่เกี่ยวข้องเรื่อง ม.ร.ว. ศักดิ์ประเสริฐ คือหนังสือกระทรวงการต่างประเทศ ถึงสถานทูตญี่ปุ่นเพื่อถามความคืบหน้าของเงินค่า ทำขวัญในเดือนพฤษภาคม 2486 หรือ 17 เดือนหลัง เหตุการณ์ 8 ธันวาคม ในหนังสือฉบับนั้นมีลายมือ เกษียนเอาไว้ว่า “เรื่องนี้เสร็จแล้ว” ลงปี 2487

ผมไม่มั่นใจนักว่ามันหมายความว่าอะไร!!! (๕)

บรรณานุกรม

ประมวล อุทัยพันธ์. “ญี่ปุ่นบุกปัตตานี เท่าที่ผมรู้เห็น” **รุสมิแล** 12, 2 - 3 (2532) และ 15, 1 - 2 (2536) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ [2] สร. 0201.98/11 เรื่อง คณะผู้แทนรัฐบาลเยี่ยมเยียนราษฎรในจังหวัดภาค 5 [16 ธ.ค. 2484]

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ [2] สร 0201.98/12 เรื่อง รายงานคณะผู้แทนรัฐบาลในการไปเยี่ยมข้าราชการ และประชากรภาคใต้ยามฉุกเฉิน [19 ธ.ค. 2484 – 25 มี.ค. 2485]

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ [2] สร. 0201.198/17 เรื่อง ระเบียบการปูนบำเหน็จผู้ประสบอันตราย เนื่องจาก การรุกรานของข้าศึก และบำเหน็จผู้ทำการปะทะกับทหารญี่ปุ่น [8 ม.ค. 2485 – 27 พ.ค. 2486]

“Operation Matador (1941)” <[http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Matador_\(1941\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Matador_(1941))>

“Operation Krohcol ”<http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Krohcol>